

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929Tattenbach I. E.

Prejeto: 13. 5. 2012

Dejan Zadavec

dr. zgod., arhivist; Zgodovinski arhiv na Ptuju, Vičava 5, SI-2250 Ptuj
E-pošta: ZadavecDejan@yahoo.com

»Jesus, Maria!« ali poslednji krik Ivana Erazma Tattenbacha

IZVLEČEK

V pričujočem mikrozgodovinskem prispevku avtor podrobno predstavi zadnje štiri dni v življenju 40-letnega protihabsburškega zarotnika Ivana Erazma grofa Reinsteina in Tattenbacha. Osnovo zanj predstavljajo štiri poročila, ki jih je za cesarja spisal njegov odposlanec in član tajne konference ter cesarsko-kraljevi komornik Kristof pl. Abele, Tattenbachova peticija in poslovilno pismo cesarju Leopoldu I., poročilo notranjeavstrijskega tajnega sveta o pripravah na usmrtitev in njenem poteku ter poročilo sodnega sla deželnemu glavarju o poteku seznanitve obsojenca z izpisom iz vrst štajerskega plemstva. Omenjeni pisni dokumenti ponujajo natančen vpogled v dogodke med 28. novembrom in 1. decembrom 1671, tj. na eni strani v pripravo in potek usmrtitve, na drugi pa v psihično stanje in ravnanje obsojenca, in to od trenutka, ko je posebni kraljevi odposlanec Kristof pl. Abele prispel s smrtno obsodbo z Dunaja v Gradec, do Tattenbachovega pokopa na pokopališču pri dominikanski cerkvi sv. Andreja.

KLJUČNE BESEDE

grofje Reinstein in Tattenbach, plemstvo, biografije, protihabsburška zarota, 17. stoletje, Notranja Avstrija, mikrozgodovina

ABSTRACT

»JESUS, MARY!« OR THE LAST CRY OF JOHN ERASMUS OF TATTENBACH

The microhistorical contribution at hand offers a detailed description of the last four days in the life of the 40-year old anti-Habsburg conspirator John Erasmus Count of Reinstein-Tattenbach. The contribution draws on four reports drawn up for the emperor by his envoy, member of the secret conference and imperial-royal chamberlain, Christoph of Abele, Tattenbach's petition and farewell note to Emperor Leopold I, a report of the Secret Council of Inner Austria regarding the preparation and progress of the execution, and a report of the messenger of the court to the provincial governor regarding the progress of informing the prisoner about his exclusion from the ranks of Styrian nobility. The above-listed documents provide an accurate insight into the events that took place between 28 November and 1 December 1671, i.e. the preparation and progress of the execution on one hand and the psychological condition and conduct of the convict on the other, from the moment when the special imperial envoy Christoph of Abele came to Graz from Vienna to announce the death sentence to the moment of Tattenbach's burial in the cemetery adjoining the Dominican Church of St. Andrew.

KEY WORDS

Counts of Reinstein-Tattenbach, nobility, biographies, anti-Habsburg conspiracy, 17th century, Inner Austria, microhistory

Ivan Erazem grof Reinstein in Tattenbach (1631–1671) se je v šestdesetih letih 17. stoletja uvrščal med »smetano« štajerskega plemstva. Glede obsega posesti in plemiškega stanu se je lahko kosal z najpomembnejšimi v deželi, nič pa ni zaostajal tudi po službah, ki jih je opravljal. Nekaj časa je predsedoval štajerskemu stanovskemu odboru (imenovanemu tudi odbor poverjenikov),¹ bil štajerski vrhovni proviantni mojster, od leta 1668 pa med drugim tudi svetnik notranjeavstrijske vlade. Ko se je leto dni pozneje pridružil zaroti, ki so jo proti cesarju Leopoldu I. snovali grofa Zrinski in Frankopan ter nekateri drugi ogrski in hrvaški veljaki, si še misliti ni mogel, da ga bo prav ta nepremišljena poteza na koncu stala glave. Namesto naziva štajerskega vojvode, ki mu ga je obljubil Zrinski, je po pravočasnem odkritju zarote 22. marca 1670 pristal za zapahi na graškem Schloßbergu. Zaslivanja in proces ter sklep notranjeavstrijske vlade so sicer pokazali, da grof v zaroti ni igral pomembnejše vloge, a sta absolutistično nastrojenemu cesarju njegova krivda in obsodba na smrt kot morebitni opomin lahko pomagali pri brzdanju plemstva. 28. novembra 1671 so precej na hitro postaranemu in duševno že nekoliko neuravnovešenemu grofu naznanili, da ga bo čez štiri dni doletela smrt z obglavljenjem.

Vzpon družine Tattenbach na Štajerskem

Člani bavarske plemiške družine Tattenbach se na območju vojvodine Štajerske omenjajo že konec 15. stoletja. Poleg neimenovanega vojaka, ki je leta 1467 nekje v bližini reke Sotle bojeval boje proti Turkom, je tu prvo oprijemljivo sled pustil njegov bližnji ali daljni sorodnik Viljem, ki mu sicer ni uspelo pridobiti nobene večje posesti v trajno oziroma dedno last, temveč je v deželi opravljal gradiščansko in oskrbniško službo,² nekaj časa pa je užival tudi dohodke od krškega gospostva Rifnik, ki ga je imel v fevdu. Za ustanovitelja štajerske veje omenjene družine, torej tistega, ki si je tu v 30. letih 16. stoletja pridobil prve posesti v dedno last, velja njegov sin Janez. Njemu in nekaterim njegovim neposrednim potomcem, tj. Sigmundu, Janezu Krištofu in Gotfridu, je uspelo, da so s pametnimi nakupi določenih deželnoknežjih in krških posesti ter nenazadnje tudi s posrečenimi porokami postali eni večjih posestnikov v deželi. Posebna čast je družino doletela 24. maja 1644, ko so bili nekateri njeni člani povzdignjeni v državne grofe Reinstein in Tattenbach.³

Marmorna grbovna plošča z izvornim grbom Tattenbachov (levo) in grbom izumrlih krvnih sorodnikov Trennbachov (desno), ki so ga Tattenbachi prevzeli v svoj grb. Grbovna plošča se je približno do leta 2003 nahajala v veži na gradu Podčetrtek (v neposredni in dedni lasti družine od 1612 do 1670), kmalu zatem pa jo je nekdo izklesal iz zidu in odnesel neznanokam (foto: Dejan Zadavec, 2003).

¹ Köhler, *Historischer Münz Belustigung*, str. 155.

² Leta 1487 je za Prueschenke opravljal službo gradiščana na gradu Štanenberg (Santonino, *Popotni dnevniki 1485–1487*, str. 69–70), leta 1508 pa je bil oskrbnik na Ptuju (ZAP,

ZAP/0051, Zbirka listin, Amalija pl. Holleneck umakne tožbo, fol. 1').

³ Zadavec, *Plemiška družina Tattenbach*, str. 53–59; Mutzbauer, *Die Urkunden*, str. XIII.

Grb grofovske družine Reinstein in Tattenbach. Sredi štita je srebrni srčni štít, na katerem je poševno desno luskasto rdeče bruno (izvorni grb Tattenbachov). Osnovni štít je razdeljen na štiri polja, prvo in četrto sta deljeni, spodaj zlati, zgoraj črni s tremi zlatimi rombi. V drugem in tretjem polju je na srebrni podlagi rdeča zmajeva glava, ki v ustih drži zlato palico (grb izumrlih sorodnikov Trennbachov). Manjši levi stranski grb ima poševno desno razcepljen rdeče-srebrni štít, v zgornji polovici je poševno ležeči srebrni lovski rog z zlatimi okovi na zaviti zlati vrsvici, v spodnji pa poševno ležeči rdeči jelenov rog, na katerega spodnjem delu visi rdeče uho (grb izumrle veje Tattenbachov, ki so imeli dedni naziv deželnih lovskih mojstrov). Manjši desni stranski grb ima srebrni štít, v katerem stoji rdeč volk (grb izumrlih sorodnikov Reschev) (Mutzbauer, Die Urkunden, str. VI in XIII–XIV).

Ivan Erazem grof Reinstein in Tattenbach

Ivan Erazem grof Tattenbach je luč sveta ugle dal 3. februarja 1631 v Gradcu.⁴ Bil je najstarejši izmed vsaj šestih otrok,⁵ ki so se rodili že ome-

⁴ Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel*, str. 53.

⁵ Leta 1632 rojeni brat Gotfrid Viljem je po nastopu polnoletnosti leta 1656 odšel na Bavarsko, kjer je postal dedič po zadnjem članu bavarske linije Tattenbachov Janezu Ardolfu (Zadavec, Plemiška družina Tattenbach, str. 59). Sestra Marija Katarina je vstopila v dominikanski samostan v Gradcu (ÖStA/HHStA, H/S 320/C, Tattenbachov proces in obsodba, fol. 1; Wolf, *Fürst Wenzel Lobkowitz*, str. 328); leta 1640 rojena sestra Ana Eleonora se je poročila s Francem Erazmom baronom Mosconom (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel*, str. 56; ÖStA/HHStA, H/S 320/C, Tattenbachov proces in obsodba, fol. 1); sestra Rozina Suzana se je leta 1646 poročila s Friderikom Viljemom grofom Öttingom (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel*, str. 204), medtem ko se je Franciška Izabela omožila z Janezom Ferdinandom Albrehtom grofom Preysingom (Hoheneck, *Die löblichen Herren*, str. 170).

njenemu Gotfridu in Rozini Suzani, rojeni baronici Triebeneck/Trebniški. Družina se je v tistem času uvrščala med največje plemiške posestnike v deželi. Grof Gotfrid si je z dedovanjem in s pridobitvijo po bratu Viljemu Leopoldu in nakupom nakopičil gospostva Pohorski dvor, Podčetrtek in Konjice z inkorporiranimi svobodnima hišama v Mariboru in Celju ter imenjem Trebnik in dvorom Hebenstreit, žena Rozina Suzana pa je kot univerzalna dedinja po umrlem bratu Janezu Ehrenreichu družinsko posest povečala še za gospostvi Rače in Štatenberg. Ivan Erazem ter njegov brat in sestre so tako nekaj let mirno in brezskrbno odraščali na različnih spodnještajerskih gradovih. 15. junija 1640 je ustaljeni, vsakdanji način življenja in odraščanja za nekaj časa prekinila očetova smrt – Gotfridu ni uspelo premagati težke bolezni in je v 33. letu starosti umrl.⁶

Za dediča je mesec dni poprej določil 9- in 8-letna sinova Ivana Erazma ter Gotfrida Viljema. Iz gospostva Konjice in inkorporiranih posesti je sestavil družinski fidejkomis, torej dedno in neprodajno posest,⁷ ter ga prepustil starejšemu sinu Ivanu Erazmu. Njemu je zapustil še Pohorski dvor, vendar je določil, naj ga proda in z dobljeno kupnino poravnava očetove in materine dolgov.⁸ Prodajo je izpeljala Gotfridova vdova oziroma mati in skrbnica Ivana Erazma. V začetku leta 1645 ga je za 25.000 goldinarjev prodala Sigmundu Sulzu.⁹ Gotfridu Viljemu je oče zapustil gospostvo Podčetrtek z uradom Nezbiše.¹⁰ Ker so bili vsi otroci še mladoletni, so za njihovo nadaljnjo vzgojo in upravljanje posesti skrbeli imenovani skrbniki. Poleg matere sta to dolžnost prevzela še pokojnikova brata Leopold Viljem in Jurij Sigmund. Slednji te obveznosti ni opravljal do konca, ker je pred tem umrl.¹¹

Ivan Erazem je polnoletnost za dedovanje dosegel leta 1655, njegov brat pa leto pozneje. Ker je Gotfrid Viljem postal dedič po sorodniku Janezu Ardolfu grofu Tattenbachu, s čigar smrtjo leta 1644 je izumrla bavarska veja Tattenbachov, je kmalu po nastopu polnoletnosti 1. marca 1656 gospostvo Podčetrtek prodal bratu Ivanu Erazmu za vsega 18.000 goldinarjev in se odselil na Bavarsko.¹²

Kdaj in kako je Ivan Erazem pridobil materino dediščino, torej gospostvi Štatenberg in Rače, zaenkrat še ni jasno. Morda mu jih je mati predala ob nastopu polnoletnosti leta 1655 ali pa ob svoji vnovični poroki. Študijska leta je mladenič preživel v Gradcu, kjer je leta 1650 na tamkajšnji univerzi

⁶ Zadavec, Plemiška družina Tattenbach, str. 57–59; Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel*, str. 268.

⁷ Horvat, *Rimsko pravo*, str. 166.

⁸ Zadavec, Plemiška družina Tattenbach, str. 59.

⁹ StLA, G XCII, Prodaja gospostva Pohorski dvor, fol. 1–1'.

¹⁰ StLA, AA, 231/1520, Oporoka Gotfrida grofa Reinsteina in Tattenbacha, fol. 3'–5'.

¹¹ Zadavec, Plemiška družina Tattenbach, str. 59.

¹² StLA, AA 241/1551, Prodaja gospostva Podčetrtek, fol. 2.

Spominski srebrni kovanec (tolar) iz leta 1663; na sprednji strani je doprna podoba takrat 32-letnega Ivana Erazma grofa Reinsteina in Tattenbacha (<http://www.coinarchives.com>, 9. 5. 2012). Kot dedič po stricu Viljemu Leopoldu je v fevd prevzel grofijo Reinstein, h kateri je spadala tudi pravica do kovanja denarja. Čeprav mu je bila grofija s strani brandenburškega volilnega kneza kot halberštadskega škofa v fevd formalno podeljena šele 30. avgusta 1664, je dal kot vladajoči grof Reinstein že leto poprej skovati zelo redek spominski kovanec (Köhler, *Historischer Münz Belustigung*, str. 155 in 158).

dosegel bakalavreat iz filozofije.¹³ Govoril je vsaj tri jezike. Poleg nemščine in latinščine je bil več tudi slovenščine, ki pa jo je bolj ali manj govoril samo, kadar je imel opravka s svojimi podložniki.¹⁴ Kar se tiče kopičenja novih posesti, Erazem ni šel po stopinjah svojih prednikov. Razen hiše v Gradcu¹⁵ si ni pridobil nobene nove nepremičnine, niti z nakupom niti kako drugače. Še več: v začetku leta 1665 je svojemu bratranču Otonu Frideriku celo prepustil za 45 imenjskih funtov posesti, spadajočih h gospostvu Konjice in dvorcu Hebenstreit, torej posest, ki je sestavljala družinski fidejkomis.¹⁶ Tudi pri načrtovanju družine ni bil preveč uspešen. V zakonih z Judito Eleonoro grofico Frankopan, rojeno grofico Forgács, in Ano Terezo grofico Schenau se mu je rodil le sin Anton.¹⁷ Kot kaže, so mu bile pomembnejše druge zadeve. Mogoče je mednje spadalo opravljanje deželnih in stanovskih služb. Nena zadnje je bil nekaj časa predsednik stanovskega odbora, tj. izvršilnega organa deželnih stanov, do leta

1667 se je ponašal z naslovom štajerskega vrhovnega proviantnega mojstra, zatem pa je bil do svoje smrti še svetnik notranjeavstrijske vlade.

Ali je bil Ivan Erazem Tattenbach kot človek med stanovskimi kolegi spoštovan in priljubljen, se ne da v celoti in zanesljivo ugotoviti. Nekaj prijateljev je zagotovo imel, nasprotnikov, oziroma tistih, ki ga niso kaj prida marali in cenili, pa tudi. Mednje gre vsekakor prišteti vsaj večji del svetnikov takratnega notranjeavstrijskega tajnega sveta in deželnoknežjega krvnega sodnika za celjsko četrt Pavla Schatza. Ta že od mladih let ni maral grofovega smisla za humor in se mu je raje izogibal. Očitno pa grof tega ni vedel, saj je Schatzu vsako leto pošiljal vabilo na velikonočno kosilo. Kot kaže, olika ali pa morebiti pomanjkanje poguma sodniku ni dopuščalo, da bi grofu povedal svoje mnenje o njem, zato se je na vabila raje vedno odzval z opravičilom, češ da je zaseden.¹⁸

Zarota, aretacija in sojenje

Grof je veljal za lahkomišelnega, častihlepnega, omejenega in razuzdanega človeka. Jeseni leta 1667 se je priključil zaroti proti cesarju in njegovi politiki, ki jo je koval del ogrskega in hrvaškega plemstva na čelu z grofoma Petrom Zrinskim in Francem Krištofom Frankopanom. 46-letni Peter Zrinski, hrvaški ban, je Tattenbachu za sodelovanje pri uporih ponudil mesto štajerskega vojvode ali vsaj ozemlje med Dravo in Savo kot samostojno grofijo. Erazem se je zavezal, da bo zarotnike podpiral tako, da bo oborožil svoje podložne kmete in s pomočjo Zrinskega udaril na Gradec ter se polastil tudi Ptuja, Maribora in Radgone. V ta namen je v svoji svobodni hiši v Mariboru in na nekaterih gradovih skrivoma hranil precejšnje količine orožja in streliva.¹⁹ Prav tako so mu organizatorji zarote naročili, naj poskuša v njihove vrste privabiti še kakšnega notranjeavstrijskega plemiča. Tamkajšnje plemstvo seveda ni kuhalo takšne zamere proti cesarju in njegovi politiki kot ogrsko in hrvaško, zato je bila ta naloga precej zahtevna in obenem nevarna. Lobi-ranje pri nepravem in domoljubnem plemiču bi lahko kaj hitro razkrilo namene zarotnikov. Skrivno novačenje je Tattenbachu uspelo. Za »stvar« je pridobil goriškega deželnega glavarja Karla grofa Thurna.

Priprave na upor pa zaradi nekaterih šibkih členov med zarotniki niso bile v celoti uspešno izvedene. Že nekaj časa pred prvimi aretacijami so bile vsakdanje dejavnosti morebitnih zarotnikov natančno spremljane. V začetku pomladi leta 1670 je bilo kristalno jasno, da manjši del ogrskega in

¹³ Krones, *Geschichte*, str. 35.

¹⁴ Da je znal Ivan Erazem govoriti slovensko oziroma *windisch*, je potrdil njegov 37-letni komorni strežaj Janez Baltazar Riebl (ÖStA/HHStA, H/S 319/E, Zaslisanje Tattenbacha, fol. 8').

¹⁵ Pridobitev hiše v Gradcu zaenkrat še prav tako ostaja neznanca. Povsem mogoče je, da je bila to nekoč hiša Trebniških, ki je z dedovanjem omenjene Rozine Suzane prešla na Tattenbache. V oporoki Janeza Ehrenreicha Trebniškega posesti namreč niso navedene posamezno (StLA, LRT 1010/1635, Oporoka Janeza Ehrenreicha barona Triebencka/Trebniškega, fol. 1). Potemtakem je lahko prišla v last Ivana Erazma v istem času kot obe omenjeni gospostvi.

¹⁶ StLA, G XCII, Prepustitev 45 imenjskih funtov posesti, fol. 1.

¹⁷ Zadavec, *Plemiška družina Tattenbach*, str. 59.

¹⁸ ÖStA/HHStA, H/S 319/E, Pismo celjskega krvnega sodnika Schatza, fol. 1'.

¹⁹ Zadavec, *Obračun prihodkov*, str. 29.

hrvaškega plemstva na čelu z grofoma Petrom Zrinskim in Francem Krištofom Frankopanom snuje zaroto. Pomanjkljivo je bilo še vedenje o zarotnikih in njihovi dejavnosti znotraj dednih dežel. Vpletenosti Ivana Erazma grofa Tattenbacha v snovanje protihabsburške zarote takrat še niso mogli dokazati, so pa imeli nekatere namige o tem. Vedeli so namreč, da je bil v korespondenci in v nekakšni zvezi s Petrom Zrinskim. To je bil za notranjeavstrijski tajni svet dovolj dober argument za njegovo aretacijo. Pripravljati so jo začeli najpozneje sredi marca 1670, ko se je Ivan Erazem še mudil na svojih spodnještajerskih posestih. Ko se je 22. marca prikazal v Gradcu, ga je notranjeavstrijski tajni svet takoj poklical na posvet. Pozivu se je nemudoma odzval in vznemirjen od mračnih govoric odhitel v двореc. Takoj po prihodu sta k njemu stopila mestni sodnik in podpolkovnik Ivan Tomaž pl. Sahier z oboroženo mestno stražo. Ko je podpolkovnik grofu naznanil, da je aretiran zaradi veleizdaje, in mu ukazal, naj mu odda meč, se je ta tako tresel, da ga je komaj mogel odpasati. Dvorišče in vsi hodniki so bili polni oboroženih vojakov. Ob razorožitvi so grofa pregledali in v njegovem hlačnem žepu med drugim našli dokument, ki ni bil nič drugega kot pristopna izjava k zarotniški zvezi. Nespametni Tattenbach je trden dokaz o svoji vpletenosti notranjeavstrijskemu tajnemu svetu »dostavil« kar sam in s tem že bolj ali manj zapečatil svojo usodo. Oporo pri hoji v pripor sta mu nudila dva podčastnika iz mestne straže. Skozi tajni prehod sta ga spravila na grad Schloßberg in ga izročila ječarju Juriju Wambrechtu, ki mu je odkazal dobro zaprto izbo.²⁰

Čez nekaj dni so se začela prva zaslišanja tako Tattenbacha kot nekaterih njegovih zaposlenih. Sledilo je sojenje. Prvostopenjsko sodišče so sestavljali člani notranjeavstrijske vlade in dvorne komore. Grof je za glavnega zagovornika izbral prijatelja in sposobnega odvetnika dr. Pfeifferja. Vendar ta tokrat ni upravičil svojega dobrega imena. Obramba je bila izredno slabo pripravljena. Temeljila je na trditvah, da je zavezništvo, ki ga je Tattenbach sklenil z Zrinskim in Frankopanom, služilo le kot nekakšno zagotovilo prijateljstva, kar je bilo takrat med plemiči običajno. Odvetnik je še dodal, da bi njegova stranka, če bi se počutila krivo, svojo družino, denar in dragotine zagotovo že pred prijetjem rešila na območje Beneške republike. Sodišče ni sprejelo tega zagovora, prav tako pa mu niso bili zadostni dokazi veleizdaje, ki jih je predstavila nasprotna stran. Čeprav tovrstno kaznivo dejanje ni bilo dokazano, je Tattenbach dobil posebno kazn. Krivili so ga namreč zaprisežnega sklepanja zavezništva z osebo onkraj deželnih meja in s tem spodbujanja Zrinskega v njegovih name-

nih, kaznivega pobratenja z grofom Thurnom, nemoralnega načina življenja in podobno. Obsodba 9. oktobra 1670 tako ni določala smrtnih kazni, temveč so Tattenbachu odvzeli vse funkcije in službe, mu naložili visoko denarno kazen in podaljšali pripor. Seveda pa s tem njegovih skrbi še zdaleč ni bilo konec. Upravičeno – obstajala je namreč še druga, torej višja sodna instanca. Njemu nič kaj naklonjeni notranjeavstrijski tajni svet ga je 1. aprila 1671 spoznal za krivega veleizdaje ter ga obsodil na smrt in izgubo vseh posesti.²¹

Dokazno gradivo in obe sodbi so nato poslali na Dunaj, kjer jih je natančno pregledalo posebno sodišče oziroma poseben osemčlanski organ (*judicium delegatum*), imenovan s strani cesarja. Predsedujoči Hoher in člani Andler, Bruning, Theyring, Abele, Löwenturn, Walsegg in dr. Molitor so sodbo notranjeavstrijskega tajnega sveta potrdili ter Ivana Erazma grofa Reinsteina in Tattenbacha spoznali za krivega veleizdaje. Očitani so mu, da je bilo njegovo ravnanje v nasprotju z njegovo prisego in dolžnostmi, še posebej, ker je bil cesarsko-kraljevi komornik, član notranjeavstrijske vlade in štajerski deželan; da se je spustil v zvezo z Zrinskim in se pripravljal na morebitno vojno, ki je bila naperjena proti cesarju in domovini; prav tako pa naj bi vedel za protihabsburško zvezo med nekaterimi ogrskimi plemiči.²² Člani omenjenega sodnega organa so 23. novembra 1671 obsodbo potrdili in svoj sklep posredovali cesarju. Predlagana kazen je bila najostrejša možna: odvzem vseh časti, zaplemba posesti, izbris spomina nanj, odsekanje desne roke in nato še glave z mečem.²³ Čeprav so obtoženčeve sestre in brat cesarja prosili za njegovo pomilostitev,²⁴ je ta že dva dni pozneje dal zeleno luč za izvršitev kazni. Za to se je cesar Leopold I. odločil še iz enega razloga, v določeni meri vezanega na njegovo takratno notranjo politiko, ki je težila k absolutizmu. Dan po Tattenbachovi usmrtni je svojo odločitev natančno utemeljil v pismu Francu Evzebiju grofu Pöttingu: »Sam bi ga bil sicer z veseljem pomilostil, a bi potem Madžari protestirali, češ kako se lahko Nemcem vse oprsti, sami pa so bili kruto kaz-

21 Popelka, *Geschichte*, str. 148; Wolf, *Fürst Wenzel Lobkowitz*, str. 319–320.

22 Wolf, *Fürst Wenzel Lobkowitz*, str. 321.

23 ... nemblich der Johann Erasamb von Tattenpach seye mit leb vnnnd leben, ehr vnnnd gueth in ihr khay(serlich) auch khonigl(ich) may(estät) straf gefablen. Dissemnach solle er aller ehren entsetzt, seine gueter confiscirt, dessen gedechtnus vor der welt aussgetilgt, vnnnd endtlich sein persohn den freyman, oder scharf richter vberantwortet werden, welcher ihme an endt vnnnd orth zu Grätz, da es sich gebührt, sein rechte handt sambt den khopf zugleich abschlagen vnnnd ihme also vom leben zum todt hinrichten solle vnnnd dises ihme v(on) Tattenpach zu einer woll verdienten straf andern aber seines gleichens zu einem greuel, vnnnd abscheihlichen exempl (StLA, AT, 1/2, Sodba Ivanu Erazmu Tattenbachu, fol. 2).

24 ÖStA/HHStA, H/S 320/C, Tattenbachov proces in obsodba, fol. 1.

20 Prav tam, str. 30.

novani.«²⁵ S tem je bila seveda mišljena aprilaska usmrtitev ogrskih in hrvaških zarotnikov, tj. Zrinskega, Frankopana, Nádasdyja in Bónisa. Ker je bil potemtakem dolžan dati zgled in svarilo tudi plemstvu v dednih deželah, je moral cesar privoliti v usmrtitev.

Naznanitev obsodbe ter priprava in potek izvršitve kazni so bili zaupani enemu izmed članov osemčlanskega sodišča. Njegov tajnik in cesarsko-kraljevi komornik Krištof pl. Abele se je na pot z Dunaja v naglici odpravil 26. novembra zvečer in po vmesnem postanku v Brucku ob Muri naslednji dan prispel v Gradec. Najprej se je nastanil v gostišču, nato pa nemudoma pričel z delom. Kljub pozni uri je odšel k predsedniku notranjeavstrijskega tajnega sveta Janezu Maksimiljanu grofu Herbersteinu, da mu naznani razloge svojega prihoda v mesto. Ostareli možak je cesarjevo odločitev sprejel z odobravanjem in dovolil njeno naznanitev ostalim članom tajnega sveta.²⁶

Sobota, 28. november 1671 – zasedanje notranjeavstrijskega tajnega sveta, Tattenbachova seznanitev z obsodbo in peticija cesarju

Imenovani organ se je sestel takoj naslednji dan ob 9. uri zjutraj. Izredno sobotno sestankovanje je bilo v celoti posvečeno Tattenbachovi obsodbi in pripravam na njegovo usmrtitev. Člani sveta in Abele so se sporazumeli glede grofovega spovednika, določili so delegacijo, ki je morala obtožencu naznaniti smrtno obsodbo, ter datum, kraj in način usmrtitve. Za naznanitev smrtno obsodbe so bili določeni trije člani notranjeavstrijske vlade in dvorne komore. Janez Friderik baron Türndl, Janez Gašper pl. Kellersperg in dr. Friderik Schrott so se na poziv kmalu pojavili pred člani tajnega sveta, kjer so izvedeli za svojo nalogo in dobili natančna navodila. Potem ko je bil scenarij za dogodke, ki bi si naj sledili do grofove seznanitve z obsodbo, do potankosti dogovorjen in usklajen, je preostal še drugi del. Na dnevni red so tako prišla dejanja in ukrepi, ki naj bi si sledili po naznanitvi sodbe. Nič ni bilo prepuščeno naključju, marveč je bil vsak korak do potankosti dogovorjen. Poveljnik grajske straže in graški mestni sodnik sta prejela navodila za Tattenbachov prevoz z gradu v mestno hišo, določili so kraj in čas usmrtitve ter sprejeli sklep o nejavni usmrtitvi ter način izbrisa obtoženca in njegovih potomcev iz vrst štajerskega deželnega plemstva. Cesar je sicer članom tajnega sveta prepustil odločitev o javni ali nejavni usmrtitvi, a jim je Abele ob tem namignil, da se cesarju ne bi zamerili, če bi se

odločili za slednjo. Kakopak, so se za to vrsto usmrtitve naposled tudi odločili. Sestankovanje se je zaključilo okoli ene ure popoldne, preostale nedoločene zadeve pa so bile predstavljene na naslednji dan.²⁷

Ko je Tattenbachov spovednik jezuit Sägl okoli poldneva prišel obiskat grofa, je bil ta precej žalosten. Obhajale so ga črne misli. Dobro uro pred njegovim prihodom je namreč videl po hribu navzgor teči enega izmed uslužbencev dvorne komore, prav tako pa je sklepal, da ga je pater prišel obiskat z določenim razlogom. Sägl mu je v tolažbo odvrnil, da naj ne razmišlja o takšnih stvareh, temveč naj se prepusti božji in cesarjevi volji. Vidno nervoznemu Tattenbachu takšna tolažba v danem trenutku ni pomenila prav dosti, bolj ga je seveda zanimala njegova usoda. O sodbi mu pater ni znal povedati nič konkretnega, govornice, ki so se širile po mestu, pa so bile različne. Eni so pravili, da bo obtožen, spet drugi, da bo oproščen. Po tem pogovoru je postal Ivan Erazem še bolj nemiren. Hrane na mizi se ni več dotaknil, ampak se je slekel in ulegel v posteljo ter dal k sebi poklicati zdravnika Eisen Schmidta.²⁸ Razlogov za to potezo najverjetneje ne gre toliko iskati v slabem počutju ali izčrpanosti kot v njegovi dobro premišljeni nameri, da bi k sebi spravil nov, morebiti zanesljivejši vir informacij. Kakorkoli, tudi od zdravnika ni izvedel nič novega in bolj oprijemljivega.²⁹

Malo pred šesto uro zvečer so na grad prišli Abele in tričlanska delegacija, ki je bila nekaj ur pred tem določena za naznanitev obsodbe. Tamkaj so že bili jezuit Sägl, ki ga je dal malo pred tem grof poklicati k sebi, ter zdravnik in poveljnik grajske straže. Od njih so prišleki izvedeli, da obtoženec leži pokrit v postelji, da je njegovo psihično stanje že precej načeto ter da je po objavi smrtno kazni nujno pričakovati še bolj neuravnovešeno obnašanje. Nato je napočil ključni trenutek. Poveljnik grajske straže je odprl vrata sobe, vstopil in zaporniku naznanil, da je zunaj vladna in dvornokomorna delegacija, ki mu mora nekaj povedati. Nato so vstopili delegati. Dr. Schrott je po mnenju Abeleja, ki je stal v ozadju in dogodek izza vrat pazljivo spremljal, smrtno obsodbo kratko in lepo naznanil. Nekakšna reakcija je sicer bila pričakovana, a je Tattenbach kljub temu vse presenetil. Začel je jokati in vpiti: »Gorje meni«, klicati Jezusa in Boga ter divjati, pri čemer je padel s postelje. Ko se je pomanjkljivo oblečeni grof pobral, ga noge niso držale in je še dvakrat padel. Nekoliko je prišel k sebi šele, ko so mu nudili osvežitev oziroma pomoč. Obleči se ni

²⁵ Winkelbauer, *Österreichische Geschichte 1522–1699*, str. 158 in 160.

²⁶ ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Krištofa pl. Abeleja I., fol. 1–1'; ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo notranjeavstrijskega tajnega sveta cesarju, fol. 1.

²⁷ ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Krištofa pl. Abeleja I., fol. 1–3'; ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo notranjeavstrijskega tajnega sveta cesarju, fol. 1–1'.

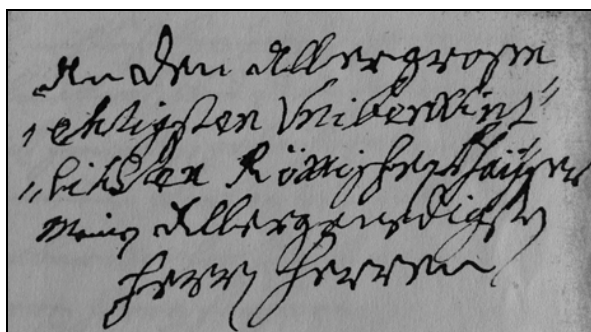
²⁸ ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Krištofa pl. Abeleja I., fol. 5'–6.

²⁹ Prav tam, fol. 6.

želel, prav tako se ni pustil odpeljati iz sobe, ampak je še naprej tožil in prosil za življenje.³⁰

Neposrečene predstave je imel Krištof pl. Abele kmalu dovolj in je k sebi poklical poveljnika grajske straže. Prosil ga je, naj Tattenbacha opomni na pokorščino in mu vlije upanja z omembo možnosti pomilostitve. To je obsojenca nekoliko pomirilo.³¹

Sledila je premestitev z gradu v dobro zastraženo sobo v mestni hiši, torej v neposredno bližino kraja usmrtitve. Psihično pretreseni zapornik v nogah ni imel zadosti moči za samostojno hojo, zato so mu skozi tajni prehod do Pavlovih vrat, kjer ga je čakala kočija, morali pomagati. Še več, nekoliko je izgubljal celo stik z realnostjo. Grajskega stražarja v rdečem suknjiču je imel za krvnika, ki naj bi ga želel usmrtiti kar na licu mesta. Ob vstopu v kočijo si je zaželel, da bi ob njem sedela še pater jezuit in zdravnik, a je slednji to možnost gladko zavrnil. Bal se je namreč morebitnega omadeževanja časti, če bi ga ljudje videli sedeti z obsojencem. Patru Säglu se je pridružil še en jezuit, medtem ko je zdravnikov sedež zasedel višji grajski stražar Bertold. Vsi štirje so se nato zapeljali nekaj sto metrov navzdol po hribu. Tattenbach je celotno pot tožil in se drl: »Bog se usmili.« Ob vznožju hriba se je kočija ustavila. Na tem mestu je namreč grajsko sodno jurisdikcijo zamenjala mestna. Bertolda je tako zamenjal mestni sodnik, grajsko stražo, ki je vseskozi korakala ob kočiji, pa mestna straža. Spremenila se je tudi grofova retorika. Nič več ni tožil in klical Boga, marveč je preklinjal mater, zakaj ga ni utopila v prvi kopeli. Tudi pri izstopu iz kočije zapornik ni bil sposoben samostojne hoje, tako da so ga zopet morali nesti. Je pa zmogel toliko moči, da si je obraz zakrival s kapo iz soboljevine.³² Sicer pa je malo verjetno, da ga je ta zaščitila pred pogledi precejš-

Tattenbachov tresoč zapis naslovnika peticije, nastal le nekaj ur po seznanitvi s smrtno obsodbo (ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Tattenbachova peticija cesarju Leopoldu I., fol. 3).

njega števila ljudi,³³ radovednost je pred mestno hišo na hladen novembrski večer privabila celo nekaj mestnih gospa.³⁴

Po prihodu v novo in nekoliko udobnejšo zaporniško celico se je zapornik precej umiril oziroma spravil v red. Opravil je spoved, nato pa Säglu naročil, naj bo pri njem ob štirih zjutraj, in ga poslal domov. Naposled je zaprosil za pero, papir in črnilo.³⁵ Odločil se je, da na cesarja naslovi peticijo. Kot kaže, je bil strah pred smrtjo prevelik, saj je v štiri strani obsegajočem in s čustvi prežetem besedilu prosil za pomilostitev in dosmrtno ječo.³⁶ Tehtnih razlogov za to ni navedel. Najbolj se je zanašal na cesarjevo milost, še posebej, če bi ta upošteval, da že 20 mesecev prestaja težko zaporno kazen, kar je močno načelo njegovo zdravje in telesne moči. Usmiljenja vredno se mu je zdelo tudi dejstvo, da se je tako rekoč čez noč iz bogatega grofa prelevil v berača in sužnja ter da je vse njegovo premoženje imel na razpolago prav cesar.³⁷

Grof tisto noč ni zatislil očesa.³⁸ Četudi bi s tresočimi rokami ne pisal peticije cesarju, mu spanca zagotovo ne bi dopuščalo njegovo duševno stanje. Sprijazniti se s smrtjo v nekaj urah in se pomiriti do stopnje, ki bi omogočala spanec, ni bilo mogoče.

Nedelja, 29. november 1671 – izbris iz vrst deželnega plemstva in slovo od sina

Ob štirih zjutraj sta bedečega zapornika ponovno obiskala jezuita Sägl in Püttner. Tattenbacha je zanimalo predvsem to, ali je Krištof pl. Abele že v Gradcu. Jezuita sta se mu zlagala, da ga nista videla. Ta informacija ga je nekoliko pomirila in mu vlila upanja. Menil je namreč, da je še dovolj časa, da cesar prebere njegovo peticijo in ga pomilosti oziroma mu spremeni ali zmanjša kazen. Misli na smrt z mečem ni mogel prenesti. Kmalu po odhodu obeh jezuitov pa je zapornik izvedel novico, ki je ni želel slišati. Ob spoznanju, da je Abele že v mestu in da sta se mu patra zlagala, se je zopet onesvestil. Na pomoč mu je priskočil zdravnik, ga spravil k sebi in nekoliko pomiril. Ivan Erazem mu je še potožil, da

33 Krištof pl. Abele v svojem poročilu celo navaja, da si je prevoz s kočijo ogledalo nekaj tisoč ljudi (prav tam, fol. 9').

34 Prav tam, fol. 9'.

35 Prav tam, fol. 9.

36 ... d(as) ich mich in tales carceres perpetuos, vnd zwar mit wasser vnd brot, ad dies nitae, ubi nec usus hominis, nec splendor selis accedit, alsobalten allerunterthenigist stellen will..., d(as) in solliber gefenkbnuß, ich tag alß nabteß, nihteß anders vorkberhen wil, alß steheß den ewigen gott biten, daß wie ich meiner sellen heil, von ime verlange (ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Tattenbachova peticija cesarju Leopoldu I., fol. 2').

37 Prav tam, fol. 1'–2'; Francisci, *Der dritte Traur Saal*, str. 1250–1253.

38 ... die ganze nacht hat er kein aug(en) zuegetrukht, sondern ein beicht in etwas, vnnnd zugleich ein memorial an euer kay(serliches) m(aies)t(ät) geschriben (ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Krištofa pl. Abeleja II., fol. 1').

30 Prav tam, fol. 6'–7'.

31 Prav tam, fol. 7'–8.

32 Prav tam, fol. 8–8'.

ni zadovoljen s Säglom, a se je čez nekaj časa premislil in ga obdržal za svojega spovednika.³⁹

Nedaleč stran od Tattenbachove celice se je ob osmih zjutraj pričelo izredno zasedanje deželnega zbora. Dobrih 50 deželanov je po hitrem postopku sprejelo odločitev, da se Ivana Erazma grofa Reinsteina in Tattenbacha ter njegovega edinega, zakonsko rojenega sina Antona izbrše iz vrst štajerskega deželnega plemstva.⁴⁰ Kot je bilo že omenjeno, se je o postopku degradacije začelo govoriti že na sobotnem sestanku notranjeavstrijskega tajnega sveta. Stvar namreč ni bila preprosta. Pravno pravilna izpeljava postopka je zahtevala določen čas, ki pa ga organizatorji izvršitve niso imeli ravno na pretek. Za nameček Abele še ni dobil nikakršnih konkretnih napotkov z Dunaja. Odločitev je prepustil stanovom, a obenem zahteval, da se z vsem seznanita še štajerski deželni glavar in maršal. Najbolj sporen je bil prav trenutek degradacije. Ta bi se morala zgoditi pred zapornikovo izročitvijo mestni oblasti. Ker pa zaradi prihajajočih dveh prazničnih dni to ni bilo mogoče, so člani tajnega sveta sklenili, da bo dovolj, če se to zgodi vsaj pred usmrčitvijo. S takšnim scenarijem se je naposled strinjal tudi deželni glavar.⁴¹

Rektor graške jezuitske univerze Peter Jurij Pütner je bil dopoldne že drugič poklican k Tattenbachu. Tokrat le za kratek čas. Ta mu je dal peticijo za cesarja in mu rekel, naj jo odnese Abeleju. Jezuit je to nemudoma storil in mu ob predaji dokumenta povedal, da obsojenec polaga vse upe nanj ter da se nikakor ne more sprijazniti s smrtjo in načinom usmrčitve. Še vedno je namreč upal, da mu bo kazen zmanjšana na dosmrtni zapor, oziroma, če bo že moral umreti, naj bo to z obešenjem, streljanjem ali pa naj mu prerežejo žile. V danem trenutku poti nazaj že ni bilo več in Abele se je tega zavedal. Nekateri deželani so mu sicer svetovali, naj Tattenbachu pusti prazno upanje, a je bil odločno proti temu.⁴²

Z dovoljenjem predsednika notranjeavstrijskega

tajnega sveta se je nato z Janezom Gašperjem pl. Kellerspergom nekaj pred enajsto uro dopoldne odpravil k Ivanu Erazmu, da mu sporoči neizogibno usodo. Kmalu sta za njima prišla še mladi grof Herberstein in sodni sel Hans Feurer, ki je moral zaporniku sporočiti sklep zasedanja deželnih stanov. Skupaj so vstopili v sobo. Tattenbach je sunkovito vstal iz postelje, se vrgel pred Abeleja ter ga močno zgrabil za desno nogo. Napravil je torej gesto, s katero mu je najverjetneje želel izkazati spoštovanje in podrejenost ter obenem še prositi za milost in usmiljenje. To ni bila napačna poteza, nenazadnje je bil v očeh obsojenca prav Abele (kot cesarjev odposlanec) tisti, ki bi še lahko preprečil njegovo usmrnitev. A kaj ko ni ostalo samo pri običajni gesti. Noge mu ni in ni spustil, ob tem pa je padel še v nekakšen krč in se zopet začel tresti, tako da se je ob pogledu na njegove dolge in neurejene nohte Abele zbal za svojo varnost. Ni mu preostalo drugega, kot da pokliče pomoč. Kako krčevito se je Tattenbach oklepal Abelejeve desne noge, nazorno pove dejstvo, da je šest mož (poleg že omenjenih še mestni sodnik in zdravnik) za rešitev noge iz primeža potrebovalo 15 minut. Zapornik se je zatem zavlekel v posteljo in ponovno začel jokati, tuliti, noreti in prositi za milost ter izpodbijati pravilnost zasliševanj in sojenja. Abele mu je hladno odgovoril, da je posebno sodišče svojo nalogo opravilo korektno, da je bila krivda oziroma veleizdaja na osnovi dokaznega materiala in prič jasno in večkrat dokazana ter da lahko kar pozabi na pomilostitev ali drugačen način usmrnitve. Svetoval mu je še, naj se raje pripravlja na smrt, saj je ta v njegovem primeru neizogibna. V naslednje tri četrt ure je Abeleju in ostalim uspelo Tattenbacha pomiriti do te mere, da se je, vsaj za trenutek, sprijaznil s svojo usodo. Rekel jim je: »Če že moram umreti, naj bo tako!« Nato je začel prisotnim razlagati svoje poslednje želje. Žaželel si je, da bi njegovemu sinu mačeha izplačala sto tisoč goldinarjev ter da bi se njegovim podložnikom povrnilo preveč odmerjene dajatve. Priznal je tudi, da je potvoril dva urbarja in da je večina dragih kamnov, ki si jih lasti njegova trenutna žena, last prejšnje in bi zato morali pripasti njegovemu sinu. Ko pa je začel zapuščati legate, ga je Abele ustavil in mu pojasnil, da je bilo vse njegovo imetje zaplenjeno in je v lasti cesarja. Mu je pa namignil, da je ta mislil nanj in za njegovo dušo že nekaj pripravil. Tattenbachu namig ni bil dovolj, želel je natančno vedeti, kaj to je. Potem ko je slišal, da bo zanj branih 2000 maš, je pred Abelejem padel na kolena in mu hitel poljubljati roke. Nato je dvignil roke proti nebu ter se zahvaljeval Bogu in cesarju in rekel, da je pa sedaj zares pripravljen umreti.⁴³ Morda je v tistem trenutku res tako mislil.

³⁹ ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Kristofa pl. Abeleja II., fol. 1–2; Wolf, *Fürst Wenzel Lobkowitz*, str. 322–323.

⁴⁰ ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Kristofa pl. Abeleja II., fol. 2.

⁴¹ ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Kristofa pl. Abeleja I., fol. 4–4'. Dekret je bil zaupan sodnemu slu Hansu Feuererju, ki ga je nato nemudoma odnesel Kristofu pl. Abeleju. Ta je vsebino že do podrobnosti poznal. Feuererju je naročil, naj dekret odnese predsedniku notranjeavstrijskega tajnega sveta. Grofa Herbersteina je našel v karmeličanskem samostanu. Feuererja je poslal nazaj k Abeleju, ki je takrat že bil s Herbersteinovim sinom, karlovškim generalom, v njihovi hiši. Po prihodu ju je povprašal, ali naj odide do Tattenbacha in mu sam predstavi dekret. Abele in Herberstein sta se v zvezi s tem pogovorila in se odločila, da se Abele in Kellersperg odpravita k obsojencu, medtem ko naj bi Herberstein in sodni sel Feurer prišla za njima (StLA, AT, 1/2, Poročilo sodnega sla Hansa Feuererja, fol. 1–1').

⁴² ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Kristofa pl. Abeleja II., fol. 2'–3.

⁴³ Prav tam, fol. 3–6; Francisci, *Der dritte Traur Saal*, str. 1255.

Sodni sel ni ostal ves čas v sobi, ampak se je vmes umaknil in čakal pred vrati. Kratko obdobje Tattenbachove kolikor toliko dobre volje je nato Abele hitro izkoristil in poklical Feuererja, da prebere dekret o izbrisu iz vrst štajerskega plemstva. Ivan Erazem prebranega ni komentiral, le za sina je prosil milosti, saj ni bil nič kriv. Okoli poldneva so Abele in še nekateri zaključili obisk, še prej pa je cesarjev odposlanec obljubil, da ga po kosilu ponovno obišče.⁴⁴

V tem času je Tattenbach na list papirja zapisal imena upnikov, torej ljudi, ki jim je bil dolžan, ter še nekatere druge stvari. Zapiske je predal nemu od spovednikov, nato pa z mestnim sodnikom Petrom Volckhom, obema jezuitoma in zdravnikom dr. Eisenschmidom sedel za mizo h kosilu. Pri prijetnem opravilu jih je nekaj pred četrto uro popoldne zmotil Abele. Zelo sta ga presenetila zapornikova prešerna volja in jasno izražanje. Pridružil se jim je za mizo in na Tattenbachovo prigovarjanje z njim celo spil velik kozarec močnega ljutomerskega vina.⁴⁵ Nazdravila sta, seveda, na cesarjevo zdravje. Po zaključku obeda sta se oba protagonista zapletla v pogovor na štiri oči. Abeleja so zanimala imena in vloge še drugih, predvsem štajerskih zarotnikov. Tattenbach mu je zatrdil, da bo povedal resnico, a kaj ko ni postregel skoraj z nobenim omembe vrednim podatkom. Eden od neimenovanih zarotnikov je bil že mrtev, o konkretni vlogi goriškega glavarja grofa Thurna, celjskega krvnega sodnika Pavla Schatza in nekega vrtnarja pa ni želel govoriti, ker ni hotel nikomur škoditi. Je pa Abele opazil, da Tattenbachu nekaj še leži na srcu, a je zaradi pozne ure poizvedovanje opustil in se poslovil.⁴⁶

Zamenjal ga je jezuit Sägl, ki je obsojenca ponovno spovedal. V tem času je v mestno hišo s pisnim dovoljenjem tajnega sveta prišel Anton Tattenbach, da se poslovijo od očeta. V sobo sta ga spremljala pl. Kellersperg in mestni sodnik. Ivan Erazem je sedel za mizo in pisal. Takoj ko je zagledal 14-letnega sina, je naglo vstal, mu padel pred noge in se mu jokajoč, v s čustvi nabitem govoru, občasno prekinjenem s poljubi, z obžalovanjem opravičil za vse hudo, ki mu ga je s svojim početjem storil.⁴⁷ Zatem se je Anton obrnil in za-

losten odšel iz sobe, nakar ga je oče poklical nazaj in mu dal še zadnji poljub.⁴⁸

Tattenbachu je po sinovem obisku še bolj odleglo. Spovedniku Säglu je povedal za popoldanski pogovor z Abelejem o drugih zarotnikih ter mu razkril ime pokojnega sodelavca. Šlo je za plemiča Waidmanssdorfa. Zvečer je precej pojedel in popil, nato pa pozno v noč pisal, molil in hodil po sobi. Za razliko od prejšnje noči je za nekaj časa celo zaspal.⁴⁹

Ponedeljek, 30. november 1671 – zadnje priprave, slovo od znancev

Zgodaj zjutraj je k njemu zopet prišel pater Sägl. Po opravljeni molitvi in spovedi mu je Ivan Erazem sporočil šest zahtev za Abeleja. Za usmrnitev si je zaželel belo oblačilo; hotel je, da se njegovi sestri, tukajšnji dominikanki, podari 50 goldinarjev; isti znesek tudi mestnim revežem, ki bi v času usmrtnice molili zanj; dovoljenje, da z balkona mestne hiše prosi ljudi odpuščanja in molitve ter se od njih poslovijo; spregled odsekanja desne roke; in da bi bila usmrtnice zaprta za javnost.⁵⁰

Ob desetih dopoldne je zapornika obiskal Abele. Tattenbach ga je mirno sprejel, celo nekako spočito je bil videti. Zatrdil je, da je pripravljen umreti. Še preden pa sta se začela konkretnije pogovarjati, sta se za obisk najavila služabnika obsojenčevih bratrancev, 30-letnega Janeza Kristofa in 27-letnega Otona Friderika. Razlog obiska so bili nerešeni spori med njimi. Takoj po vstopu v sobo jima je Tattenbach razkril vse krivice, ki jih je storil bratrancema, ter naznanil, da jih je dal zapisati.⁵¹ Pretental ju je bil predvsem pri delitvi premične

in bodi zvest Bogu v nebesih in njegovemu cesarskemu veličanstvu na zemlji, čez katerega sem se tako zelo pregrešil» (prav tam, fol. 8'–9).

⁴⁴ StLA, AT, 1/2, Poročilo sodnega sla Hansa Feuererja, fol. 2; ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Kristofa pl. Abeleja II., fol. 6'.

⁴⁵ ... ein guetes zimliches grosses glass von dem stärkhistem Luetbenberger (ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Kristofa pl. Abeleja II., fol. 7).

⁴⁶ Prav tam, fol. 6'–8.

⁴⁷ Od njega se je poslovil z besedami: »Pozdravi te Bog, moj najljubši sin! Moje srce! Poglej svojega nesrečnega očeta! Oprosti mi pri Kristusovih ranah, da sem te ne samo spravil ob plemstvo, ampak tudi ob posest! Oprosti mi to! Grešil sem zoper Boga in mojega najbolj milostnega cesarja, v kar so me drugi zapeljali, moj sin! Oprosti mi in pozabi nezvestobo svojega očeta. Ozri se na svojega nesrečnega očeta

⁴⁸ Prav tam, fol. 8–9; Francisci, *Der dritte Traur Saal*, str. 1256–1257. Očetova nespametna poteza je usodno zaznamovala življenjsko pot nič krivega Antona. Nad njegovim odraščanjem je bdela vlada, nato pa je po lastni volji vstopil v cistercijski samostan Rein pri Gradcu. 19. maja 1678 je podal redovno zaobljubo ter se obenem odpovedal vsem pravicam do materine dediščine. Med letoma 1692 in 1698 je upravljal samostansko župnijo sv. Jerneja an der Lieboch. Umril je leta 1718 kot prošt v Straßenglu (Zadavec, *Obračun prihodkov*, str. 29; Ludwig, *Geschichtliche Denkwürdigkeiten*, str. 106–107).

⁴⁹ ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Kristofa pl. Abeleja II., fol. 9'; ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Kristofa pl. Abeleja III., fol. 1.

⁵⁰ Tattenbachove zahteve in svoje mnenje je Abele takoj posredoval predsedniku notranjeavstrijskega tajnega sveta grofu Herbersteinu. Strinjal se je z vsemi zahtevami, le s prvo ne. Abeleju se bela obleka ni zdela primerna za obsojenčevo usmrtnice, saj je ta barva izražala nedolžnost, in je, kajpada, predlagal črno (ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Kristofa pl. Abeleja III., fol. 1–2; Wolf, *Fürst Wenzel Lobkowitz*, str. 325).

⁵¹ ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Kristofa pl. Abeleja III., fol. 2–4'; Francisci: *Der dritte Traur Saal*, str. 1258.

zapuščine leta 1661 umrlega strica in malteškega viteza⁵² Viljema Leopolda, na različnih bregovih pa so si bratrance stali tudi zaradi urbarjev in dohodkov gospostva Bizeljsko, zadolžnice barona Gaisrucka in fevdnega pisma za grofijo Reinstein. Obenem je Ivan Erazem predlagal, da bi Janez Krištof postal zakoniti skrbnik njegovega sina Antona. Še več, če bi se zgodilo, da bratranec ne bi imel svojih dedičev, mu je predlagal, da nečaka posvoji. Nato ju je s solzami v očeh prosil odpuščanja.⁵³

Po njunem odhodu je Abele ponovno načel pogovor (morda bolje zaslišanje) o vlogi Karla grofa Thurna v zaroti. Tattenbach mu je nerad navrgel nekaj drobtin, nato pa kaj kmalu prenel razlago, rekoč, da ni dolžan ničesar povedati. Abele mu je sicer jezno prigovarjal, naj nadaljuje, a brez uspeha. Je pa v nadaljnjem pogovoru Tattenbach nekaj malega razkril o vlogi krvnega sodnika Pavla Schatza, nekega vrtnarja in Locatellija. Na koncu pogovora je želel Abele verodostojnost Tattenbachove izjave zagotoviti s podpisom, a je grof to zavrnil.⁵⁴ Kmalu po prihodu že omenjenih dveh jezuitov, okoli poldneva, se je cesarjev odposlanec počasi poslovil. Zapornik ga je še enkrat prosil za spregled odsekanja desne roke, česar pa mu odhajajoči ni želel ne potrditi ne zanikati. Mu je pa odobril slovo od prejšnjega spovednika, graškega kapucinskega gvardijana.⁵⁵

Ob treh popoldne se je Abele udeležil zasedanja notranjeavstrijskega tajnega sveta, kjer je prisotnim opisal dotedanje priprave na usmrteve in podal še nekaj nadaljnjih predlogov. Izjemno pomembni so se mu zdeli ukrepi, ki bi omogočili nemoten potek usmrtitve. Skrbele so ga namreč morebitne demonstracije prebivalstva ali napad Tattenbachovih privržencev. Da bi se obojemu izognili, je predlagal, da se na dan usmrtitve oboroži meščane ter zapre vsa mestna vrata in trgovine.⁵⁶ Navzoči so oba predloga

podprli. Zatem je poročevalec predstavil obsojenčevo željo, da bi bila usmrteve zaprta za javnost, tudi za plemiče. Tudi tej prošnji so ugodili. Določili so, da lahko dogodku prisostvujejo samo komisarij Türndl, Kellersperg in Schrott, člani mestnega sodišča in, seveda, Krištof pl. Abele. V mestu bivajoče plemiče so prek sodnih slov obvestili, da si obglavljenja stanovskega kolega pač ne bodo mogli ogledati. So se pa strinjali, da se po izvršenem dejanju truplo postavi na ogled. Oba jezuitska spovednika sta Abeleja prosila za dovoljenje, da bi Tattenbachu obhajilo podelili zgodaj zjutraj. Čeprav pred izvršitvami usmrtitev to ni bilo v navadi, so sestankovalci to dovolili. Za konec je ostalo še vprašanje načina in lokacije pokopa. Ivan Erazem si je sicer zaželel biti pokopan v kapeli Matere Božje v graški jezuitski cerkvi, a so bili odločno proti temu tako svetniki tajnega sveta kot tudi jezuiti sami. Slednjih ni premamilo niti 1000 tolarjev, ki jim jih je želel Tattenbach voliti v ta namen. Sklenili so, da ga pokopljejo brez kakršnegakoli blišča in sijaja na pokopališču pri dominikancih.⁵⁷

Zvečer je dal Tattenbach v svojo zaporniško sobo poklicati Sigmunda Criglerja, da se od njega poslovi. Srečanje obeh znancev je kmalu nenamerno prekinil Abele. Počakal je, da sta se do konca poslovila in je Sigmund odšel, nato pa je, kot pravi sam, obsojencu postregel z nekaj dobrimi novicami. Kakopak je šlo za posamezne sklepe popoldanskega zasedanja tajnega sveta. Tattenbach je mirno poslušal Abelejevo razlago o tem, da bo usmrteve zaprta za javnost in plemstvo ter da bo lahko zjutraj prejel obhajilo, da pa je odsekanje desne roke sicer še vedno predvideno, a naj ohrani upanje, saj je še kar nekaj možnosti, da mu bo s tem prizaneseno. Nato mu je dal še nekaj napotkov o obnašanju pred samo usmrtitvijo. Kot kaže, mu je bila odobrena tudi zahteva, da ljudi javno prosi odpuščanja. Abele mu je sicer zabičal, da pri tem ne sme ničesar reči o sodnem procesu in vzrokih za izrečeno kazen. Prav tako mu je odsvetoval morebitno izmikanje udarcu z mečem, saj bo usmrčen v vsakem primeru. Potem se je Tattenbach prostovoljno vdal v usodo in glasno prosil Boga za milost, pomoč in moč.⁵⁸

Že v naslednjem trenutku je klečal pred Abelejem in cesarja prosil odpuščanja zaradi storjenih hudodelstev ter mu priporočil svojo dušo in sina. To je izrekel na tako zelo ganljiv način in tako odkrito, da niti Abele ni ostal popolnoma ravnodušen in mu je odgovoril s tolažbo. Žagotovil je, da mu je cesar že zdavnaj odpustil in ga ima zopet v milosti. To je sicer psihično že popolnoma izčrpanega in otopellega Ivana Erazma še nekoliko bolj pomirilo. Nato

⁵² Med drugim je bil veliki prior Velikega češkega priorata ter generalni kapitan galej na Malti in komtur pri Sv. Petru v Polzeli, Fürstenfeldu in na Dunaju (Mlinarič, *Malteški*, str. 11).

⁵³ ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Tattenbachova izjava bratrančema Janezu Krištofu in Otonu Frideriku, fol. 1–2'. Omenjena bratranca sta po smrti Ivana Erazma poleg sina Antona ostala edina Tattenbacha na Štajerskem. Otonu Frideriku se je v kratkem zakonu z baronico Eleonoro Elizabeto Schrattenbach rodila le hči Marija Tereza. Janez Krištof se je poročil z grofico Hedviko Terezo Wagensperg. Rodili so se mu trije otroci, od katerih je najstarejši Rudolf Sigmund umrl leta 1700 v Pragi, hči Marija Ana je vstopila v marenberški dominikanski samostan, medtem ko je najmlajši Janez Jožef Adalbert ostal v bližini očeta in postal njegov dedič. Kot kaže, pa se mladenič nikoli ni poročil in ni imel otrok. Podedovano posest je leta 1719 predal nekemu svojemu sorodniku (Zadavec, *Obračun prihodkov*, str. 24–26).

⁵⁴ ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Krištofa pl. Abeleja III., fol. 2–4'.

⁵⁵ Prav tam, fol. 5'–6'.

⁵⁶ *Primo d(as) morgen di statt thor vnnnd läden gespört, secundo die burgerschafft in armis gestelt* (prav tam, fol. 6).

⁵⁷ ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Krištofa pl. Abeleja III., fol. 6–7; Wolf, *Fürst Wenzel Lobkowitz*, str. 326.

⁵⁸ ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Krištofa pl. Abeleja III., fol. 7'–8'.

sta se poslovala. Kljub že nekoliko pozni uri pa to ni bilo zadnje obsojenčevo slovo tisti večer. Pozno zvečer sta ga namreč obiskala še stanovska znanca Breuner in Wurzburg.⁵⁹

Torek, 1. december 1671 – poslovilno pismo cesarju, usmrtimev in pokop

Ivan Erazem Tattenbach zadnjo noč v svojem življenju zagotovo ni zatisnil očesa. Kaj vse je počel in kaj vse mu je rojilo po glavi, lahko približno vedo samo na smrt obsojeni. Gotovo pa je, da je del noči presedel za mizo s peresom v roki in na list papirja pisal poslovilno pismo cesarju. Nekaj začetnih vrstic je namenil svoji pripravljenosti na smrt (ker je bila pač takšna cesarjeva in božja volja), nato pa je za svoje početje prosil odpuščanja, za svojo družino in predvsem sina pa milosti. Proti koncu se je cesarju zahvalil za darovanih 2000 maš in obenem prosil še za dovoljenje za ustanovitev večne maše pri jezuitih v višini 2000 goldinarjev.⁶⁰ Kot kaže, mu Abele ob njunem srečanju nekaj ur pred tem ni povedal, da bodo njegovo telo in glavo položili v zemljo onkraj reke pri dominikancih.

Ob pol osmih zjutraj, ko je Tattenbach poslušal eno od treh zaporednih maš, se je, da bi ga še

zadnjič videl, v mestni hiši prikazal njegov bratranec Oton Friderik. Tega mu niso dopustili. Menili so namreč, da bi lahko njegov obisk obsojenca preveč vznemiril.⁶¹

Zelo zgodaj zjutraj se je (delovni) dan pričel tudi za Kristofa pl. Abeleja, ki je ta čas stanoval pri Sigfridu grofu Dietrichsteinu. Najprej ga je obiskal mestni sodnik in mu poročal o obsojenčevem početju in njegovi dobri volji prejšnji večer, malce pred osmo pa se je na vratih pojavil še pater Püttner. Abeleja je prosil, če bi lahko klado in usmrtimevno orožje umaknili z odra do trenutka usmrtimev oziroma malce pred njo. Skrbelo ga je namreč, da se bo obsojencu zmešalo, ko ju bo videl med hojo na oder. Ker pa Abele ni imel pristojnosti za izdajo takšnega dovoljenja, ga je s svojim pritrdivnim mnenjem poslal k predsedniku notranje-avstrijskega tajnega sveta grofu Herbersteinu. Ta je prošnjo uslišal.⁶²

Ob devetih zjutraj je mestni sodnik poslal po Abeleja. V kočiji s šestimi vprežnimi konji so ponj k Dietrichsteinu prišli komisarji Türndl, Kellersperg in Schrott ter se skupaj z osebnimi služabniki odpeljali v mestno hišo. Čeprav usmrtimev ni bila javna, je Abele ogled graškega in štajerskega dogodka leta dovolil še mladoletnim grofom Francu in

Letak iz leta 1671, ki opisuje in prikazuje Tattenbachovo usmrtimev
(www.edocs.ub.uni-frankfurt.de/volltexte/2007/7545, 10. 5. 2012).

⁵⁹ Prav tam, fol. 8.

⁶⁰ ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poslovilno pismo Ivana Erazma Tattenbacha, fol. 1–1'; Francisci, *Der dritte Traur Saal*, str. 1259–1261.

⁶¹ Wolf, *Fürst Wenzel Lobkowitz*, str. 327.

⁶² ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Kristofa pl. Abeleja IV., fol. 1–1'; Francisci, *Der dritte Traur Saal*, str. 1261.

*Dominikanska cerkev sv. Andreja v Gradcu z neposredno okolico.
Zraven nje je zadnje počivališče Ivana Erazma Tattenbacha (foto: Dejan Zadravec, 2009).*

Sigfridu Dietrichsteinu in Wagenspergu. Preobleči so se morali v pisarje in se postaviti na mesto, kjer jih Tattenbach ni mogel videti. Sedežni red nazvočih po uradni dolžnosti je bil naslednji: na levi strani so sami sedeli že omenjeni trije komisarji, na desni člani mestnega sodišča, medtem ko je bil Abele nekoliko odmaknjen od mestnega sodnika in je stal pri oknu. Ko je bilo vse pripravljeno in nared, je komisar Türndl poklical mestnega sodnika in mu z besedami: »Čas je že!« dal znak za pričetek.⁶³

Straža je Ivana Erazma pripeljala v dvorano. Oblečen je bil v novo dolgo črno oblačilo iz tafta, spremljala sta ga oba jezuita. Tudi po prihodu na oder sta ostala ob njem. Mestni pisar mu je prebral sodbo,⁶⁴ nato mu je nekaj besed namenil še mestni sodnik, ki je nazadnje prelomil palico ter po navdilu komisarja Türndla še sporočil, da mu je bilo prizaneseno z odsekanjem desne roke.⁶⁵

Tattenbach se je nato spovedal in si po prejeti splošni odvezi čez oči nadel črno obvezo, slekel jopič ter ga podal točno določenemu oziroma že dan prej s strani njega samega izbranemu vojaku mestne

straže.⁶⁶ Takoj za tem ga je rabelj vprašal, ali bo smrtni udarec prejel sede ali kleče. Odgovoril mu je, da je še dovolj pri močeh, ter pokleknil⁶⁷ in obraz usmeril proti kapelici v dvorani. Ob tem je vseskozi in po mnenju Krištofa pl. Abeleja pogumno ponavljal molitev, ki mu jo je po latinsko recitiral njegov spovednik, in sicer: »Verujem vate, moj Bog. Upam nate. Stoj ob meni in me vzemi k sebi v večno blaženost.«⁶⁸ Poslovilnih besed ni izrekel. Z leve strani je v tem času h klečečemu obsojencu pristopil rabelj Hans Moser.⁶⁹ Zavihtel je meč in prav v trenutku, ko je hotel obsojencu ločiti glavo od telesa, je ta nekoliko izgubil ravnotežje in se z rokami uprl na bližnji črni sedež. Zaradi malce nižje lege vratu že sproženi udarec ni dosegel zadanega cilja. Jekleno rezilo je zadelo predel med levim ušesom in vratom. Po drugem, prav tako neuspešnem udarcu je Ivan Erazem Tattenbach še zadnjič v življenju napel glasilke in zakričal »Jesus, Maria!«, nato pa pod težo še enega udarca nezavesten padel na tla.⁷⁰ Če je Moserjev prvi spodleteli poskus še

⁶³ ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Krištofa pl. Abeleja IV., fol. 1'–2; Wolf, *Fürst Wenzel Lobkowitz*, str. 327.

⁶⁴ Sodbo je že na Dunaju spisal Krištof pl. Abele, nekoliko pa jo je nato popravil dvorni kancler (ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Krištofa pl. Abeleja IV., fol. 2').

⁶⁵ ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Krištofa pl. Abeleja III., fol. 2; Wolf, *Fürst Wenzel Lobkowitz*, str. 327–328.

⁶⁶ ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Krištofa pl. Abeleja IV., fol. 2'.

⁶⁷ *Diarium Europaeum*, str. 95.

⁶⁸ Francisci, *Der dritte Traur Saal*, str. 1262.

⁶⁹ Rabelj je v mesto prišel prejšnji večer iz Radgone, kjer je imel polne roke dela z obsojenci čarovniških procesov (ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Krištofa pl. Abeleja III., fol. 7).

⁷⁰ ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Krištofa pl. Abeleja IV., fol. 2'–3.

mogoče nekako upravičiti, pa je drugi udarec potrdil njegov slab sloves. Kot kaže, bi znal biti tudi tokrat pijan.⁷¹ Udarec je bil namreč preizek in je zadel levo ramo. Podobno je bilo tudi pri tretjem poskusu. Šele s četrtem zamahom je na odru ležečega Ivana Erazma rešil muk.⁷² Za slabo izvršeno usmrtitev rabelj kajpada ni prejel čestitk, marveč je bil deležen zgražanja in negodovanja javnosti po vsej deželi.⁷³

Po izvršenem dejanju je Hans Moser najprej spral kri z glave in telesa, nato pa ju je položil v pripravljeno krsto ter jo do šeste ure zvečer postavil na ogled ljudem.⁷⁴ Za opravljeno delo je prejel 50 goldinarjev.⁷⁵ Truplo je malo pozneje deželni kočijaž Anton Missan proti plačilu šestih goldinarjev odpeljal na drugo stran reke Mure, v dober kilometer oddaljeno dominikansko cerkev sv. Andreja. Zvečer sta ga *sine omni pompa* dva grobarja pokopala. Natančna lokacija pokopa zaenkrat ostaja še neznanka. Viri si namreč glede nje niso enotni. Obstaja možnost, da sta ga grobarja položila v cerkveno grobnico v tamkajšnji kapelici sv. Ane,⁷⁶ ali pa sta ga pokopala na zunanjem pokopališču.⁷⁷ Verjetnejša je druga lokacija, nenazadnje je šlo za poceni in skromen pokop, prav tako je v različnih virih in literaturi večkrat omenjena.

Usmrtitev Ivana Erazma (nekoč grofa Reinsteina in Tattenbacha) zaradi sodelovanja v protihabsburški zaroti je bila v tistem času zagotovo najpomembnejši dogodek v Gradcu, na Štajerskem in tudi širše. Zabeležile so ga vse pomembnejše evropske kronike, nekaj osnovnih informacij pa so ljudje lahko prebrali in videli s kar nekaj različnih

letakov. Je stalnica v podrobnih in splošnih pregledih štajerske, avstrijske in slovenske zgodovine. Se več. Navdihnil je celo vrsto avstrijskih in slovenskih piscev.⁷⁸

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ÖStA, FHKA – Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Wien
Inerösterreichische Herrschaften (HFIO), T-3, 2. Teil

ÖStA, HHStA – Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien
Hungarica (H), Specialia (S), fascikel 319, konvolut E; fascikel 320, konvolut B in C.

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv Graz
Archiv Attens (AA), Karton 231 in 241
Archiv Tattenbach (AT), Schubert 1
Güлтаufsandungen (G), sig. XCII
Landrecht Testamente (LRT), Karton 1010

ZAP – Zgodovinski arhiv na Ptuj
ZAP/0051, Zbirka listin

LITERATURA

Francisci, Erasmus: *Der dritte Traur Saal steigender und fallender Herren*. Nürnberg : Michael und Johann Friederich Endtern, 1672.

Hoheneck, Johann Georg Adam Freyherr von: *Die löblichen Herren, Herrenständ deß Ertz-Hertzogthumbs Oesterreich ob der Ennß*, anderter Teil. Passau : Gabriel Mangold, 1732.

Horvat, Marijan: *Rimsko pravo*, II. dio. Zagreb : Školska knjiga, 1954.

Köhler, Johann David: *Historischer Münz Belustigung, zwainzigster Theil*. Nürnberg : bey Christoph Weigels, des älten, seeliche Erben, 1748.

⁷¹ Popelka, *Geschichte*, str. 415.

⁷² V literaturi si avtorji niso enotni glede števila rabljevih udarcev. Precej več jih je mnenja, da so bili potrebni trije udarci, medtem ko jih samo peščica omenja štiri. Glede na to, da neposrednih gledalcev usmrtitve ni bilo veliko ter da je Abelejevo poročilo edini znani in ohranjeni vir poteka usmrtitve, gre potemtakem verjeti njemu, ki pravi ... *vnider disem sinkhen füehrete der freymann den straiich, aber auch so vnglichhselig, daß er ime zwar in den hals recht aber nicht durch gebauen, sondern noch drey hüß wider geben müessen ...* (ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Kristofa pl. Abeleja IV., fol. 2'–3).

⁷³ Popelka, *Geschichte*, str. 415.

⁷⁴ Prav tam, str. 149.

⁷⁵ ÖStA/FHKA, HFIO, T-3/2, Cesarjev dopis notranjeavstrijskemu tajnemu svetu in dvorni komori glede plačil, fol. 1.

⁷⁶ ÖStA/FHKA, HFIO, T-3/2, Izvleček prihodkov in izdatkov od Tattenbachove zapuščine, fol. 36'. Kapelica s takšnim imenom danes v cerkvi ne obstaja (op. a.).

⁷⁷ Na zasedanju notranjeavstrijskega tajnega sveta so se Abele in svetniki dogovorili, da bo pokopan *bey denen dominicanern auf dem freythoff* (ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Kristofa pl. Abeleja III., fol. 7); Abele v svojem zadnjem poročilu zapiše, da je pokopan tako, kot je bilo dogovorjeno oziroma že v prejšnjem poročilu zapisano (... *er bey denen dominicanern wie gestern relationiert worden*) (ÖStA/HHStA, H/S 320/B, Poročilo Kristofa pl. Abeleja IV., fol. 3); ... *auf einer gemeiner verdeckten land* (Francisci, *Der dritte Traur Saal*, str. 1263).

⁷⁸ Erben, Josef: *Die St. Aegidiuskirche in Graz, vaterländisch-historische Erzählung*. Graz, 1857; Hammer-Purgstall von, Joseph: *Die Gallerin auf der Riegersburg*, historischer Roman mit Aktenstücken u. Urkunden. II. Band. Darmstadt, 1845; Proschko, Franz Isidor: *Erasmus Tattenbach*, historischer Roman. Graz, 1905; Wambrechtsamer, Anna: *Das Glückspiel des Grafen Tattenbach und andere historische Erzählungen*. Graz: 1935; Ilanig, Ožbolt: *Tatenbah*, zgodovinska povest. Maribor: 1930; Jurčić, Josip: *Ivan Erazem Tattenbah*, izviren historičen roman iz sedemnajstega veka slovenske zgodovine. Ljubljana: 1873; Robida, Ivan: *Erazem Tattenbach, žaloigra v petih dejanjih*, v: *Dom in svet*, 4 (1891), št. 1, 2, 4 in 6.

- Krones von, Franz: *Geschichte der Karl Franzens-Universität in Graz. Festgabe zur Feier ihres dreihunderjährigen Bestandes*. Graz : Verlag der Karl Franzens-Universität, 1886.
- Ludwig, (Crophius): *Geschichtliche Denkwürdigkeiten von Straßengel bei Gratwein. Mittheilungen des historischen Vereines für Steiermark*, 8, 1858.
- Mlinarič, Jože: *Malteški viteški red na Slovenskem s poudarkom na malteški postojanki (komendi) v Melju pri Mariboru (od 13. stoletja do začetka 19. stoletja)*, katalog razstave. Maribor : Pokrajinski arhiv Maribor, 2008.
- Mutzbauer, Otto: *Die Urkunden des Archivs der Grafen von Tattenbach*. München : Generaldirektion der Staatlichen Archive Bayerns, 1967.
- Philemeri Irenici Elisii Diarium Europaeum*, 25. Teil. Franckfurt am Mayn : In Verlegung Wilhelm Serlins, 1672.
- Popelka, Fritz: *Geschichte der Stadt Graz*. I. Band. Graz : Stadtgemeinde Graz, 1928.
- Santonino, Paolo: *Popotni dnevniki 1485–1487*. Celovec-Dunaj-Ljubljana : Mohorjeva družba Celovec, 1991.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken der Stadt Graz*. Graz : Lydia Schiviz von Schivizhoffen, 1909.
- Winkelbauer, Thomas: *Österreichische Geschichte 1522–1699. Teil 1 – Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter*. Wien : Carl Ueberreuter, 2003.
- Wolf, Adam: *Fürst Wenzel Lobkowitz, erster geheimer Rath Kaiser Leopold's I. 1609–1677*. Wien : Wilhelm Braumüller, 1869.
- Zadavec, Dejan: *Obracun prihodkov in odhodkov Tattenbachove svobodne hiše v Mariboru 1. julij 1699–9. januar 1700*. Maribor : Pokrajinski arhiv Maribor, 2007.
- Zadavec, Dejan: *Plemiška družina Tattenbach in njihove posesti na Štajerskem. Podravina, Časopis za multidisciplinarna istraživanja*, 7, 2008, št. 1, str. 52–74.

S U M M A R Y

»Jesus, Mary!« or the last cry of John Erasmus of Tattenbach

John Erasmus, Count of Reinstein-Tattenbach was among the most notable representatives of Styrian nobility in the 1660s. Given the size of his

property (the Podčetrtek, Rače, Štatenberg and Konjice estates, a landed property in Silesia and a house in Maribor and Graz) and his noble rank, he proved himself a worthy rival to men of greatest note in the province, and offices he held were no less honourable. For some time he presided over the Styrian provincial board, he was Head Proviant-Master of Styria and he also served as Councillor of the Inner Austrian government since 1668. When one year later he joined a conspiracy against Leopold I plotted by counts Zrinyi and Frangipani and several other Hungarian and Croatian notabilities, he could not have imagined that this reckless move would ultimately cost him his head. Instead of obtaining the title Duke of Styria promised to him by Count Zrinyi, he ended up behind bars in Grazer Schloßberg, on 22 March 1670 after the conspiracy was uncovered in time. The questionings, the trial and the decision of the Inner Austrian government showed that the count only played a marginal role in the conspiracy, but his accountability and death sentence proved useful to the pro-absolutist emperor in his attempt to keep a tight rein on the nobility. On 28 November 1671 the prematurely aged and mentally somewhat weakened count was notified that he would die in four days' time by beheading. The prisoner did not take the news well; his psychological condition deteriorated dramatically, and he followed the rapid sequence of events somewhat absent-minded. Having read his sentence, the castle guards handed him over to the town jurisdiction and the Graz city judge had him locked in one of the rooms of the town hall. Tattenbach spent all night writing a petition for pardon to the emperor. While the petition did reach the emperor's envoy Christoph of Abele, the main architect of the preparations for the execution, he did not send it forward but confronted the prisoner with the brutal reality. The sentence was final; there was no way back. That same day John Erasmus and his son were erased from the ranks of Styrian nobility. During his last days, John Erasmus was given moral support from the Jesuit confessors Sägl and Püttner. But it was especially painful for him to bid farewell to his 14-year-old son Anton. The execution, which took place in the town hall's courtroom, was set for 1 December at 9 a.m. The event was closed for public and attended by a handful of people. It took the executioner Hans Moser four times to sever Tattenbach's head from his body kneeling on the scaffold. In the evening his remains were buried without a ceremony in the cemetery adjoining the Dominican Church of St. Andrew.